

Register ng Pagmimina sa Chavacano: Isang Analisis

ROSELYN B. DELOS REYES

<http://orcid.org/0000-0003-3504-2246>

darkredrose@rocketmail.com

Zamboanga City State Polytechnic College

R.T. Lim Boulevard Baliwasan Zamboanga City

ABSTRAK

Ang wika ay isang pangangailangang sa pakikipagtalastasan upang ganap na maisakatuparan ang paghahanapbuhay. Gayundin ang paggamit ng wika upang magkaunawaan at mapabilis ang gawain. Isa sa mga varyasyon ng wika ay ang tinatawag na register. Ang register ayon kay Alcaraz et al. (2005), ay tinatawag ding istilo sa pananalita. Ang isang tao ay maaaring gumagamit ng iba't ibang istilo sa kanyang pagsasalita o maging sa pagsulat upang maipahayagang kanyang nadarama. Ang register ay varyasyon ng wika batay sa gamit nito sa pakikipagtalastasan. Isa sa mga register ng wika ay ang wika na ginagamit sa pagmimina ng mga minero sa Sitio Mina, Barangay Curuan, Lungsod ng Zamboanga. Ang pag-aaral na ito ay isang kwalitatibong pananaliksik sa pamamagitan ng "Morpho Analysis". Layunin ng pag-aaral na ito na masuri ang leksikon at kahulugan ng mga salita sa Chavacano na ginagamit sa pagmimina. Gayundin ang mga panlaping makangalan, makadiwa at makauri na ginagamit sa mga salita. Kasama ring susuriin ang aspekto ng pandiwa ng wikang Chavacano. Batay sa isinagawang pananaliksik natuklasan na ang pagmimina ay gumagamit ng mga leksikon o salita na angkop sa kanilang hanapbuhay. Ang mga salitang

ito ay tumutukoy sa gamit, lugar, tao, naglalarawan at nagpapakita ng kilos. Ang Chavacano ay nagtataglay din ng mga panlaping makangalan, makauri at makadiwa. Nababanghay rin ang pandiwa sa iba't ibang aspekto.

Susing salita — Pagmimina, Register, Chavacano, morpho analysis, Philippines

ABSTRACT

The language is a communication need to fully accomplish the work. Also, language is used to bargain and speed up the work. One of the variations of the language is the so-called register. The register according to Alcaraz et al. (2005), is also called as style of speech. A person may use different styles in his speech or even in writing to express his feelings. The register is a language variation based on its communication. One of the language registers is the language used by mining miners in Sitio Mina, Barangay Curuan, Zamboanga City. This study is a qualitative research by "Morpho Analysis". The purpose of this study is to examine the lexicon and the meaning of the words in Chavacano used in mining. Similarly, the names, words and phrases used in words. It will also examine the aspect of the Verb language of Chavacano. Based on the research done, mining has been using lexicons or words that are appropriate for their occupation. These words refer to the use, the place, the person, describing and demonstrating the action. Chavacano also possesses names, grades and meanings. The verb is also rendered in various aspects.

Keywords – Mining, Register, Chavacano

INTRODUKSYON

Ang wika ay kasangkapang ginagamit ng lahat ng uri o antas ng tao sa lipunan. Nagagamit ito sa iba't ibang aspekto ng pamumuhay ng tao; pang-ekonomiya, panrelihiyon, pampulitika, pang-edukasyon at panlipunan. Ang wika'y nawawala at namamatay kung nauubos o umuunti ang minoryang pangkat na gumagamit ng nasabing wika ngunit patuloy naman itong lumalaganap, umuunlad at nagbabago kasabay ng pag-unlad ng mayoryang pangkat na gumagamit nito.

Ayon kina Fortunato at Valdez (1995), makapangyarihan at pangunahing kodigo sa komunikasyon ang wika. Ang wika ay binubuo ng mga salita na nagsisilbing instrumento sa pagbabago ng pananaw ng kapwa sa reyalidad

lalo na kung maayos itong magagamit. Sa tulong ng wika, ang isang tao'y nakapamumuhay nang maayos at maiagapay niya ang kanyang sarili sa kanyang kapaligiran.

Gintong maituturing ang pagkakaroon ng wika. Ito ay napakahalagang biyaya ng Maykapal sa mga tao upang mapakinabangan tungo sa matiwasay na pamumuhay ng mga naninirahan sa isang pamayanan. Kagaya ng wika, ang ginto ay mahalagang bahagi sa buhay ng mga tao. Ito ay isang uri ng mamahalin at makislap na palamuti sa katawan na kadalasang ginagawang hikaw, singsing, kwintas at *bracelet*. Ang paggamit nito ay nakadaragdag ng ganda at *prestige* sa isang tao, sa kadahilanang hindi ito maaangkin ng sinuman kapag wala siyang sapat na salapi.

Subalit ang ginto ay hindi pinupulot o pinipitas man lamang. Ang pagkuha nito ay isang mahirap at delikadong gawain. Ang proseso sa paghuhukay at pagkuha ng ginto ay tinatawag na pagmimina. Ang taong nagmimina naman ay tinatawag na tagamina, tagapagmina, mangmimina o minero. Sapagkat ang pagmimina ay isang mahirap na gawain, malaking tulong ang ginagampanan ng wika upang magampanan nang maayos ng mga minero ang kani-kanilang tungkulin sa pagmimina. Ang paggamit ng wikang angkop sa kanilang hanapbuhay ay makapagpapadali at makapagpapagaan ng kanilang trabaho.

Biyayang maituturing ang pagkakaroon ng ginto sa isang lugar. Ang Sitio Mina ng Barangay Curuan, Lungsod ng Zamboanga ay mapalad na pinagkalooban ng kalikasan ng depositong ginto. Ang pangalang Mina ng lugar ay dahil sa ito ang minahan ng ginto matagal na panahon na ang lumipas na hanggang sa kasalukuyan ay patuloy pa rin nagbibigay kabuhayan sa mga residentente dito. Chavacano ang pangunahing wika na sinasalita ng mga naninirahan sa Lungsod ng Zamboanga kabilang na ang sityo Mina kung saan matatagpuan ang kilalang minahan ng ginto. Ang wikang Chavacano ay pinaghalong Espanyol (mula sa Espanya at mula sa Mexico, na may impluwensiya ng Nahuati, ang katutubong Lungsod ng Zamboanga wika ng mga Aztec) at sari-saring katutubong wika sa Filipinas, tulad ng Tagalog, Hiligaynon, Sebwano, Ilokano, Subanon, at Tausug. Mas ginagamit ito bilang wikang sinasalita kaysa wikang sinusulat, kung kaya't hindi ganoon karami ang panitikang nakasulat sa Chavacano kung ihahambing sa iba pang pangunahing katutubong wika ng bansa.

Layunin ng pag-aaral na ito na tuklasin ang ng register ng wika na ginagamit sa pagmimina sa Sitio Mina, Barangay Curuan, Lungsod ng Zamboanga. Sinuri din sa pag-aaral ang sumusunod (1) leksikon, (2) Uri ng panlapi na kinabibilangan ng: (a) Panlaping makangalan, (b) Panlaping makadiwa, (c) Panlaping makauri.(3) Aspekto ng pandiwa, at (4) Awtput (Kalipunan ng mga

Leksikon sa Pagmimina). Ang kalalabasan ng pag-aaral na ito ay makakapagbigay ng malaking tulong sa Sentro sa Wikang Filipino. Ang mga nakalap na register ng pagmimina ay maiaambag sa layunin ng ahensiya bilang tugon sa layuning pangangalap ng mga materyal sa wikang bernakular. Makatutulong din ito sa adhikain ng lokal na pamahalaan upang mapreserba ang paggamit ng wikang Chavacano. Sa tulong ng ganitong pag-aaral mabibigyan ang lokal na pamahalaan ng mga datos na magpapatunay sa pagiging makabuluhan ng wikang Chavacano.

METODOLOHIYA

Ang pag-aaral na ito ay isang kwalitatibong pananaliksik na ginamitan ng “Morpho Analysis” o pagsusuri sa leksikon at kahulugan ng mga salita sa Chavacano na ginagamit sa pagmimina. Gayundin ang mga panlaping makangalan, makadiwa at makauri na ginagamit sa mga salita. Kasama ring susuriin ang aspekto ng pandiwa ng wikang Chavacano.

Ang pag-aaral na ito ay isinagawa sa Sitio Mina, Barangay Curuan, Lungsod ng Zamboanga. Tinatayang halos limampung (50) pamilya ang naninirahan sa pook na ito na ang karaniwang hanapbuhay ay pagmimina (*small scale mining*) at pagsasaka. Upang makuha ang datos na kinakailangan sa pag-alam sa register ng pagmimina sa wikang Chavacano, ang mananaliksik ay pumunta sa Sitio Mina, Curuan Lungsod ng Zamboanga at nagsagawa ng panayam sa mga minero. Sa pakikipagpanayam sa mga minero, itinala ng mananaliksik ang mga salitang ginagamit sa pagmimina gaya ng mga kagamitan, ang lugar at mga katawagan na tumutukoy sa mga nagsasagawa ng pagmimina. Gayundin ang mga gawaing may kaugnayan sa nasabing hanapbuhay at mga salitang naglalarawan sa kabuuang proseso ng pagmimina.

Matapos maitala ang mga leksikon, tinumbasan ito ng kahulugan sa Filipino. Ang mga nakalap na leksikon ay sinuri at inuri bilang pangngalan, pang-uri at pandiwa batay sa panlaping ginamit. Inalam din kung paano nabubuo ang aspekto ng pandiwa sa Chavacano.

MGA NATUKLASAN

Batay sa mga nakalap na datos, narito ang mga natuklasang register ng pagmimina sa Chavacano.

Matutunghayan sa talahanayan 1 ang mga nalikom na mga leksikon ng pagmimina sa Chavacano. Ang mga salita sa Chavacano ay tinumbasan naman ng kahulugan sa Filipino.

Talahanayan 1. Mga Leksikon ng Pagmimina sa Chavacano

Chavacano	Filipino
pala	pala
palia	palahin
mapuerza	malakas
ayagan/gold pan	gawa sa kahoy na hugis bilog, ginagamit na panala sa ginto
sako	sako
en sakia	ilagay sa sako
florio	bulaklakin
tungao-tungao	pinakamaliit na pirso ng ginto
lava	hugasan
malodo	maputik
bien malodo	pinakamaputik
mapilit	malagkit
bien mapilit	pinakamalagkit
arenal	mabuhangin
arena	buhangin
maarena	mabuhangin
piedra	bato
ma piedra	mabato
piedragal	mabato
cueba	kweba
cuebahan	mga kweba
alumbra	ilawan
bajo	mababaw
bien bajo	pinakamababaw
hondo	malalim
grupada	pangkatan
grupu	pangkat
solo	mag-isa
fozo	balon/hukay
abre	buksan
abierto	nakabukas

malubug	Mmalabo
agua	tubig
birador	tagahukay
abantedor	kaagapay ng tagahukay
carriador	Tagabuhat/tagahakot
lavador	tagahugas
halador	tagahila
comprador	mamimili
bendidor	tagapagbili
colorao	pula
negro	itim
negruso	maitim
brillante	makislap
blanco	puti
manada	marami
menos	kaunti
ezkaso	madalang
rio	sapa
rioohan	lugar kung saan maraming sapa
maagua	matubig
ayag	pagsala
tupada	maswerte
liviano	magaan
oro	ginto
oroohan	lugar saan matatagpuan ang ginto
ayuda	tulong
ayudahan	magtutungan
abre	buksan
abierto	nakabukas
prepara	ihanda
preparao	nakahanda
arenoso	Mmabuhangin
amaro	lubid
amarao	nakatali

blando	malambot
tierra	lupa
carro	mahal
barato	mura
color	kulay
grande	malaki
grandor	laki
entra	pasok
entrao	nakapasok
lodo	putik
lodohan	lugar na maraming putik
mucho	marami
ralo	bihira
semejante	magkatulad
hondo	malalim
hondura	lalim
vajo	mababaw
vajura	babaw
vende	ibenta
vendible	mabenta
umpoko	kaunti
oio	Butas
Carria	hakutin

Matutunghayan sa Talahanayan 1 ang mga leksikon ng pagmimina sa wikang Chavacano. Karamihan sa mga salita ay tumutukoy sa mga lugar, tao at kagamitan na ginagamit sa pagmimina, gayundin sa proseso ng pagmimina at sa paglalarawan sa mga bagay na nakukuha sa pagmimina. Ginagamit ang mga salitang **sako** (sako), **pala** (pala), **amaro** (lubid), **ayagan/gold pan** (ginagamit sa pananala ng ginto), **tungao-tungao** (maliliit na piraso ng ginto), **arena** (buhangin), **piedra** (bato), **agua** (tubig), **oro** (ginto), **lodo** (putik) at **oio** (butas/ hukay) upang tukuyin ang mga bagay at kagamitan na ginagamit sa pagmimina. Ginagamit naman ang mga salitang: **birador** (tagahukay), **abantedor** (kaagapay ng tagahukay), **carriador** (tagabuhat/tagahakot), **lavador** (tagahugas), **comprador** (mamimili), at **bendidor** (tagapagbili) upang tukuyin

ang taong kasangkot sa pagmimina. Habang ang mga salitang **cueba** (kweba), **cuebahan** (lugar kung saan ang mga kweba), **fozo** (balon), **rio** (sapa), **riohan** (lugar kung saan ang mga sapa), **oroan** (lugar kung saan maraming ginto), **lodo** (putik), at **lodohan** (lugar kung saan maraming putik) ay tumutukoy naman sa lugar o pook na may kinalaman sa pagmimina.

Sa kabilang dako ginagamit naman ang mga salitang: **mapuerza** (malakas), **florio** (bulaklak), **malodo** (maputik), **bien malodo** (pinakamaputik), **mapilit** (malagkit), **bien mapilit** (pinakamalagkit), **arenal** (mabuhangin), **mapiedra** (mabato), **piedragal** (mabato), **vajo** (mababaw), **bien vajo** (pinakamababaw), **malubug** (malabo), **colorao** (pula), **negro** (itim), **negrusu** (maitim), **brillante** (makislap), **blanco** (buti), **manada** (marami), **menos** (kaunti, ezkaso (madalang), **maagua** (matubig), **tupada** (maswerte), **abierto** (nakabukas), **amarao** (nakatali), **hondo** (malalim), **grupada** (pangkatan), **solo** (isahan/mag-isa), **blando** (malambot), **carro** (mahal), **barato** (mura), **grande** (malaki), **grandor** (laki), **jutay** (maliit)entrao (pasok), **mucho** (marami), **ralo** (bihira), **hondura** (lalim), **vajura** (babaw), **umpoko** (kaunti), at **vendible** (mabenta) upang ilarawan ang lugar, ang mga kagamitan at mga taong kasangkot sa pagmimina .

Kapansin-pansin ang implwensiya ng wikang Bisaya sa mga salitang Chavacano. Pinatutunayan nito ang mga pag-aaral na ang Chavacano ay kombinasyon ng mga wika gaya ng Espanyol, at katutubong biasaya na naninirahan sa pook na ito. Nangangahulugan lamang na ang Chavacano ay kaangkan ng mga wika sa Pilipinas.

Makikita naman sa talahanayan 2 ang mga panlaping makangalan na ginagamit sa register ng pagmimina sa Chavacano.

Talahanayan 2. Mga Panlaping Makangalan sa Register ng Pagmimina sa Chavacano

Pangngalan	Salitang-ugat	Panlapi
cuevahan	cueva	-han
riohan	rio	-han
lodohan	lodo	-han
birador	bira	-dor
abantedor	abante	-dor
cariador	caria	-dor
halador	hala	-dor
lavador	lava	-dor
ayagan	ayag	-an

Ang Talahanayan 2 ay talaan ng mga panlaping makangalan sa wikang Chavacano. Natuklasan na ginagamit ang panlaping **-han** upang tukuyin ang lugar kung saan isinasagawa ang pagmimina gaya ng **cuevahan** (lugar kung saan maraming kweba), **riohan** (lugar kung saan maraming sapa), at **lodohan** (lugar kung saan maraming putik) habang ang pantaping **-dor** naman ay tumutukoy sa sa tao na nagsasagawa ng pagmimina gaya ng **birador** (tagahukay), **abantedor** (kaagapay ng tagahukay), **cariador** (tagabuhat), **lavador** (tagahugas), **comprador** (mamimili), at **bendidor** (tagapagbili). Samantalang ang panlaping **-an** ay tumutukoy sa gamit o kagamitan na ginagamit sa pagmimina.

Karamihan sa mga salitang pangngalan sa Chavacano ay payak kaya kakaunti lamang ang panlapi.

Ang talahanayan 3.0 ay nagpapakita ng mga panlaping makauri sa register ng pagmimina sa Chavacano.

Talahanayan 3. Mga Panlaping Makauri sa Register ng Pagmimina sa Chavacano

Pang-uri	Salitang-ugat	Panlapi	Kahulugan
mapuerza	Puerza	Ma-	Malakas
malodo	Lodo	Ma-	maputik
mapilit	Pilit	ma-	malagkit
malubug	lubug	ma-	malabo
manada	nada	ma-	marami
maagua	agua	ma-	matubig
preparao	prepara	-o	handa
entrao	entra	-o	pasok
hondura	hondo	-ra	lalil
vajura	vajo	-ra	babaw
colorao	color	-ao	pula
abierto	abre	-i/-to	bukas
floryao	flores	-ao	bulaklak
arenal	arena	-l	mabuhangin
piedragal	piedra	-gal	mabato
negrusu	negro	-su	maitim
arenoso	arena	-oso	mabuhangin
vendible	vende	-ble	mabenta
umpoko	poko	-um	kaunti

bien malodo	malodo	bien/ma-	napakaputik
bien hondo	hondo	bien	napakalalim
bien preparao	preparao	bien	napakahanda
bien malubug	lubug	bien	Pinakamalabo
bien vajo	vajo	bien	pinakamababaw

Matutunghayan sa talahanayan 3 ang mga panlaping makauri sa register ng pagmimina sa Chavacano. Ang panlaping **ma-** ay ginagamit upang magpakita ng pagkamarami o mayroon ng bagay na inilalarawan gaya **mapuerza** (malakas), **malodo** (maputik), **bien malodo** (pinakamaputik), **mapilit** (malagkit), **bien mapilit** (pinakamalagkit), **mapiedra** (mabato), **malubug** (malabo), **manada** (marami), at **maagua** (matubig. Habang ang panlaping **-o** naman ay ginagamit sa paglalarawan ng kalagayan gaya ng salitang entrao (pasok), at preparao (nakahanda).

Sa kabilang dako ang mga panlaping **-ra** ay ginagamit sa paglalarawan ng lugar gaya ng **hondura** (lalim) at **vajura** (babaw), gayundin naman ang panlaping **-gal** at **-oso** ay naglalarwan ng lugar gaya ng **arenal** (mabuhangin), **piedragal** (mabato). Samantalang ang mga panlaping **-su** sa salitang **negrusu** (maitim), panlaping **-ao**, salitang **colorao** (pula) ay ginagamit sa paglalarawan ng kulay. Sa kabilang sako ang panlaping **-um** sa salitang umpoko (kaunti) ay nagpapakita ng bilang ng pangalang inilalarawan. Ang **-um** ay galing sa salitang **uno** (isa) na ikinabit sa salitang-ugat na **poko** (kaunti) na naging umpoko. Ginagamit naman ang salitang **bien** sa unahan ng salita upang magpahayag ng pasukdol na anyo ng paglalarawan makikita ito sa mga pang-uring: **bien malodo** (napakaputik), **bien hondo** (napakalalim) **bien preparao** (napakahanda) at **bien malubug** (pinakamalabo), **bien mapilit** (pinakamalagkit) at **bien vajo** (pinakamababaw). Ang **bien** ay katumbas ng panlaping **napaka/pinaka**-sa Filipino.

Makikitang ang panlaping **ma-** sa Chavacano ay kaparero ang gamit at kahulugan sa Filipino. Kapwa ito ginagamit sa paglalarawan na nangangahulugan ng pagkamayron. Mapupuna rin ang pagkakaroon ng pagbabagong morpoponemiko sa ilang mga salita sa paglalapi.

Ipinakikita naman sa talahanayan 4 ang mga panlaping makadiwa sa register ng pagmimina sa Chavacano.

Talahanayan 4. Mga Panlaping Makadiwa sa Register ng Pagmimina sa Chavacano

Pandiwa	Filipino	Salitang-ugat	Panlapi
ya palia	pinala	pala	yan
yan ayag	sinala	ayag	yan
ya alumbra	inilawan	alumbra	ya
ya ensakia	inilagay sa sako	sako	ya/ -ia
ya hala	hinila	hala	ya
ya abre	binuksan	abre	ya
ya compra	binili	compra	ya
ya vende	ibinenta	vende	ya
ya lava	hinugasan	lava	ya
yan avante	umusog	avante	yan
ta palia	Pinapala	pala	ta/-ia
tan ayag	sinasala	ayag	tan
ta ensakia	Inilalagay sa sako	sako	tan/ia
ta alumbra	iniilawan	alumbra	ta
ta abre	binubuksan	abre	ta
tan abante	umuusog	abante	tan
ta vende	binibenta	vende	ta
ta lava	hinuhugasan	lava	ta
ta hala	hinihila	hala	ta
ta compra	binibili	compra	ta
ta vende	ipinagbibili	vende	ta
tan ayudahan	nagtutulungan	ayuda	tan/ -han
ay man avante	uusog	avante	ay man
ay man ayudahan	magtutulungan	ayuda	ay man
ay palia	papalahin	pala	ay/-ia
ay prepara	maghahanda	prepara	ay
ay man ayag	sasalain	ayag	ay man
ay entra	papasok	entra	ay
ay vende	ibibenta	vende	ay
ay ensakia	ilalagay sa sako	sako	ay/-ia
ay alumbra	iilawan	alumbra	ay
ay palia	papalahin	pala	ay/-ia
ay abre	bubuksan	abre	ay

ay hala	hihilain	hala	ay
ay lava	huhugasan	lava	ay
ay compra	bibilhin	compra	ay

Matutunghayan sa talahanayan 4 ang mga panlaping makangalan sa register ng pagmimina sa Chavacano. Batay sa nakalap na mga datos mapapansin na ang pagbubuo ng pandiwa ay sa pamamagitan lamang ng paggamit ng mga panlaping **ya/yan**. **Ta/tan** at **ay/ay man**. Gayun din ng panlaping **-ia** sa ilang salitang ang huling ponemang katinig na **/l/ at /k/** gaya ng **palia** (palahin) at **ensakia** (ilagay sa sako) ang panlaping **-en** ay nakakahulugan ilagay sa isang lalagyan. Ang panlaping **-ia** naman ay nangangahulugang gawin ang kilos na isinasaad ng salita.

Ang talahanayan 5 ay nagpapakita ng aspekto ng pandiwa sa register ng pagmimina sa Chavacano.

Talahanayan 5. Aspekto ng Pandiwa sa Reister ng Pagmimina sa Chavacano

Perpektibo	Filipino	Imperpektibo	Filipino	Kontemplatibo	Filipino
ya palia	pinala	ta palia	pinapala	ay palia	papalahin
yan ayag	sinala	tan ayag	sinasala	ay man ayag	sasalain
ya ensakia	isinako	ta ensakia	isinasako	ay ensakia	sasakuhin
ya alumbra	inilawan	ta alumbra	iniilawan	ay alumbra	iilawan
ya abre	binuksan	ta abre	binubuksan	ay abre	bubuksan
ya hala	hinila	ta hala	hinihila	ay hala	hihilain
yan abante	umusog	tan abante	umuusog	ay man abante	uusog
ya compra	binili	ta compra	binibili	ay compra	bibilhin
ya vende	ipinagbuli	ta vende	ipinagbibili	ay vende	ipagbibili
ya lava	hinugasan	ta lava	hinuhugasan	ay lava	huhugasan
yan ayudahan	nagtutungan	tan ayudahan	nagtututungan	ay man ayudahan	magtututungan
ya prepara	naghanda	ta prepara	naghahanda	ay prepara	maghahanda
ya entra	pumasok	ta entra	pumapasok	ay entra	papasok
ya carria	hinakot	ta carria	hinahakot	ay carria	hahakuti

Matutunghayan sa talahanayan 5 ang aspekto ng pandiwa sa register ng pagmimina sa Chavacano. Ginagamit ang panlaping **ya/yan** sa aspektong perpektibo. Makikita ito sa mga salitang; **ya palia**, **yan ayag**, **ya ensakia**, **ya alumbra**, **ya abre**, **ya hala**, **yan abante**, **ya compra**, **ya vende**, **ya lava**, **yan ayudahan**, **ya prepara**, **ya entra** at **ya carria**. Ang panlaping **ya/yan** ay nangangahulugang tapos ng ganapin ang kilos. Habang ang panlaping **ta/tan**

naman ay ginagamit sa aspektong imperpektibo. Ang mga salitang **ta palia, tan ayag, ta ensakia, ta alumbra, ta abre, ya hala, tan abante, ya compra, ta bende, ta lava, tan ayudahan, ta prepara, ta entra** at **ta carria** ay nasa aspektong imperpektibo. Kung gayon ang panlaping **ta/tan** ay nangangahulugang kasalukuyang ginaganap ang kilos. Sa kabilang dako **ay/ay man** ang ginagamit sa aspektong kontemplatibo gaya ng mga salitan; **ay palia, ay man ayag, ay ensakia, ay alumbra, ay abre, ay hala, ay man abante, ay compra, ay bende, ay lava, ay man ayudahan, ay prepara, ay entra** at **ay carria**. Ang **ay/ay man** ay nangangahulugang gagawin pa lamang ang kilos.

Mapapansin din sa ilang pagkakataon na ginagamit ang yan sa halip na **ya** sa pekpektibo, **tan** sa sa halip na **ta** sa imperpektibo at **ay man** sa halip na **ay** sa kontemplatibo. Ang ganitong tuntunin ay ginagami sa ilang pagkakataon lalo na kung ang sinusundang salita ay nagsisimula sa patinig.

Mapupuna na ang panlaping makadiwa sa Chavacano ay hindi ikinakabit sa salitang-ugat. Kung gayon ang Chavacano ay may sariling tuntunin sa paglalapi sa pandiwa.

Ang pagmimina ay gumagamit ng mga leksikon o salita na angkop sa kanilang hanapbuhay. Ang mga salitang ito ay tumutukoy sa gamit, lugar, tao, naglalarawan at nagpapakita ng kilos.

Ang Chavacano ay nagtataglay din ng mga panlaping makangalan. Ginagamit ang panlaping **-han** upang tukuyin ang lugar, habang ang pantaping **-dor** naman ay tumutukoy sa sa tao. Ang panlaping **-an** ay tumutukoy sa gamit. Taglay din ng Chavacano ang mga panlaping makauri. Ang panlaping **ma-** ay ginagamit upang magpakita ng pagkamarami o mayroon ng bagay na inilalarawan. Habang ang panlaping **-o** naman ay ginagamit sa paglalarawan ng kalagayan. Sa kabilang dako ang mga panlaping **-ra, -gal**. at **-oso** ay naglalarwan ng lugar. Samantalang ang mga panlaping **-su, -ao**, at **-ble** ay ginagamit sa paglalarawan ng kulay.

Batay pa rin sa mga nakalap na mga datos mapapansin na ang pagbubuo ng pandiwa ay sa pamamagitan lamang ng pagamit ng mga katagang **ya/yan, Ta/tan** at **ay/ay man**. May tatlong aspekto ng pandiwa sa register ng pagmimina sa Chavacano. Ginagamit ang **ya** sa aspektong perpektibo. Habang ang **ta** ay ginagamit sa aspektong imperpektibo. Sa kabilang dako **ay** naman ang ginagamit sa aspektong kontemplatibo. Natuklasan din sa ilang pagkakataon na ginagamit ang yan sa halip na **ya** sa pekpektibo **tan** sa sa halip na **ta** sa imperpektibo at **ay man** sa halip na **ay** sa kontemplatibo. Ang ganitong tuntunin ay ginagami sa ilang pagkakataon lalo na kung ang sinusundang salita ay nagsisimula sa patinig.

KONGKLUSYON

Ang mga naitalang leksikon ng pagmimina sa wikang Chavacano ay nagpapatunay na ang wika ang pangunahing kasangkapan sa pakikipagtalastasan sa kapwa. Sinasang-ayunan nito ang teoryang sosyolinggwistik ni Sapir (1949), na ang wika ay isang kasangkapan ng sosyalisasyon kung gayon hindi matutupad ang mga relasyong sosyal kung wala ito.

Ang mga leksikon sa register ng pagmimina sa Chavacano ay nagtataglay ng istruktura gaya ng panlaping makangalan, panlaping makauri at panlaping makadiwa. Mayroon rin itong tatlong aspekto ng pandiwa: ang perpektibo, imperpektibo at kontemplatibo. Sinasang-ayunan nito ang pahayag nina Atanacio et al. (2009), na isa sa mga variable ng register ng wika ang field (disiplina) ang elementong ito ay nakakaapekto sa register ng wika gaya ng bokabularyo, palaugnayan, ponolohiya, morpolohiya, himig, tinig, at tono. Napatunayan rin na ang Chavacano ay may sariling tutntunin sa paglalapi ng mga salitang nagsasaad ng kilos. Ang panlapi ay hindi ikinakabit sa salitang-ugat.

Natuklasan din sa pananaliksik na bukod sa tuon ng pag-aaral kapansin-pansin na may pagbabagong morpoponemikong nagaganap sa paggamit ng panlapi. Ibig sabihin ang wikang Chavacano ay kaangkan ng mga dayalekto sa Pilipinas.

Ang mga nakalap na mga datos ay patunay lamang na buhay ang wikang Chavacano at ginagamit ito ng mga mamamayan sa kanilang paghahanapbuhay gaya ng pagmimina.

REKOMENDASYON

Batay sa nabuong kongklusyon, ang mananaliksik ay nagmumungkahi ng mga sumusunod:

- a. Pag-aralan ang pagbabagong morpoponemiko sa wikang Chavacano.
- b. Pag-aralan ang register ng pagsasaka sa Chavacano.
- c. Pag-aralan ang ponolohikal at leksikal na varyasyon ng Chavacano sa Lungsod ng Zamboanga.

SANGGUNIAN

Alcaraz, Cid V. et al. 2005. Filipino 1 komunikasyon sa akademikong Filipino. Quezon City: Lorimar Publishing Co., Inc.

Atanacio, Yolanda S. et al. 2009. Pagbasa at Pagsulat Tungo sa Pananaliksik. Quezon City: C & E Publishing, Inc.

Dominguez, Leticia F. et al. 2001. Hiyas ng Lahi (Wika at Panitikan). Vibal Publishing House, Inc.

Malcampo, H. P. (2007). The Roots of Asia's Latin City. Western Mindanao State University, Zamboanga City.

Sauco, Consolacion P. et al. 2004. Pagbasa at Pagsulat sa Iba't Ibang disiplina. Quezon City: Katha Publishing Co., Inc. Makati.

Solis, J. C. (2015). Leksikal na varyasyon ng wikang Sinama sa Baranggay Sinunuc ng Lungsod ng Zamboanga. MSU - Iligan Institute of Technology.

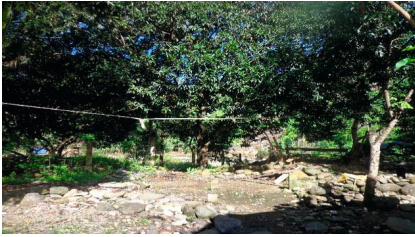
Dokumentasyon

Matutunghayan sa bahaging ito ang mga larawang magpapatunay sa pagiging makatotohanan ng isinagawang pangangalap ng datos tungkol sa register ng pagmimina sa Chavacano.

A. Ang makitid, maputik, mahirap at lubak-lubak na daan patungo sa Sitio Mina, Curuan Lungsod ng Zamboanga. Ang mananaliksik ay nakasakay sa motorsiklo o mas kilala bilang “Habalhabal”.

B. Ang mahabang sapa (rio) kung saan hinuhugasan (ta lava) ang nakuhang buhangin.

C. Kailangang tumawid sa Sapa upang makapanayam ang mga minero.

D. Ang ilan sa mga nakapanayam ng mananaliksik na pumayag magpakuha ng larawan

1. Protacio Tenido

66 taong gulang

Nagsimulang magmina mula pa noong taong 1986 hanggang sa kasalukuyan.

2. Tito Dela Cruz

54 taong gulang

Kinagisnan at kinamulatan na ang pagmimina hanggang sa nagkapamilya.

3. Alex Casimiro

33 taong gulang

Ang buhay niya ay umiikot sa pagmimina sapagkat kahit noong ipinagbubuntis pa lamang siya ng ina kasa-kasama na siya sa pagmimina hanggang sa ipinanganak at nagkaisip.

- E. Ang **Gold pan** o higit na kilala bilang “ayagan” sa Chavacano ay gawa sa kahoy na may malalim na bahagi sa pinakagita upang dito maiiwan ang ginto. Ito ang pinakaimportanteng kagamitan sa pananala ng ginto. Makikita sa larawan ang naglilitang piraso ng ginto.

- F. Ang paraan ng paghuhugas ng buhangin hanggang sa tuluyang masala ang ginto gamit ang **gold pan** o ayagan.

G. Mga mga butas (maga oio) kung saan hinuhukay at kinukuha ang mga buhangin upang salain.

